

УДК 35.072.2:352.075:336.14

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2026.3/10>

Косаревич Н. Б.

<https://orcid.org/0009-0004-9840-9732>

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Мануляк Р. Т.

<https://orcid.org/0000-0002-6749-6632>

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПАРТИСИПАТИВНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті досліджено теоретико-прикладні засади функціонування партисипативного бюджетування як механізму залучення громадськості до управління бюджетними ресурсами територіальних громад. Обґрунтовано, що бюджет участі є інструментом демократизації публічного управління, який забезпечує безпосередню участь мешканців у визначенні пріоритетів місцевого розвитку, підвищує прозорість бюджетного процесу та сприяє формуванню партнерських відносин між органами місцевого самоврядування і громадськістю. Узагальнено результати сучасних наукових досліджень щодо впливу партисипативного бюджетування на розвиток громадянських компетентностей, посилення політичної активності населення, зміцнення соціального капіталу та підвищення підзвітності органів влади.

Проаналізовано сучасний стан розвитку громадської участі в Україні та визначено особливості інституціоналізації її механізмів. Досліджено інституційний дизайн партисипативного бюджетування, визначено його ключові складові та обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни воно зазнало суттєвої трансформації, хоча окремі територіальні громади забезпечили його функціонування завдяки адаптації до нових умов. Визначено основні чинники, що стримують функціонування бюджетів участі.

Обґрунтовано необхідність впровадження адаптивних моделей партисипативного бюджетування, орієнтованих на підтримку безпекових, гуманітарних і соціальних ініціатив. Доведено, що в умовах післявоєнного відновлення бюджету участі доцільно розглядати як важливий інструмент підвищення резильєнтності територіальних громад, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення сталого місцевого розвитку.

Ключові слова: партисипативне бюджетування, територіальна громада, громадська участь, бюджетні ресурси, місцеве самоврядування, електронна демократія, інституційний дизайн, резильєнтність громад, воєнний стан.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення процесів децентралізації та утвердження принципів демократичного врядування особливої актуальності набуває пошук ефективних механізмів залучення громадськості до управління бюджетними ресурсами територіальних громад. Одним із таких інструментів є партисипативне бюджетування, яке забезпечує практичну реалізацію принципів участі громадян у прийнятті управлінських рішень на місцевому рівні. Його запровадження сприяє переходу від традиційної моделі бюджетного управління, заснованої переважно на діяльності представницьких органів влади, до сучасної

моделі партнерської взаємодії, у межах якої мешканці громади стають безпосередніми учасниками визначення пріоритетів місцевого розвитку.

Сутність партисипативного бюджетування полягає у створенні інституційних умов для безпосередньої участі жителів громади у розподілі частини бюджетних коштів шляхом підготовки, публічного обговорення та голосування за громадські проекти. Такий підхід не лише підвищує прозорість бюджетного процесу та рівень підзвітності органів місцевого самоврядування, а й сприяє формуванню довіри між владою та громадськістю, розвитку громадянської активності, відповідаль-

ності мешканців за розвиток території, а також більш повному врахуванню реальних потреб громади при визначенні напрямів використання фінансових ресурсів. Водночас партисипативне бюджетування виступає важливим елементом реалізації концепції належного врядування (good governance), оскільки ґрунтується на принципах відкритості, інклюзивності, прозорості, партнерства та колективного прийняття управлінських рішень.

Разом із тим повномасштабна війна істотно трансформувала умови функціонування територіальних громад та систему управління місцевими фінансами, що безпосередньо позначилося і на реалізації механізмів партисипативного бюджетування. Зміна бюджетних пріоритетів, концентрація фінансових ресурсів на забезпеченні оборонних потреб, підтримці критичної інфраструктури та гуманітарних заходів, обмеження безпекового характеру, а також міграційні процеси зумовили необхідність переосмислення підходів до організації громадського бюджету. За таких умов особливої ваги набуває дослідження можливостей адаптації партисипативного бюджетування до сучасних викликів, збереження його демократичного потенціалу та визначення перспектив використання як дієвого інструменту взаємодії органів місцевого самоврядування і громадськості в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика партисипативного бюджетування розглядається у сучасній науковій літературі переважно в контексті демократизації публічного управління, підвищення прозорості бюджетного процесу та посилення участі громадян у прийнятті рішень щодо розподілу публічних фінансів. М. Правдюк акцентує увагу на тому, що партисипативне бюджетування є інструментом реалізації демократичної участі громадян у публічному управлінні, сприяє зміцненню довіри до органів влади, підвищенню прозорості, підзвітності та розвитку місцевого самоврядування [1]. О. Іваній розглядає бюджет участі у ширшому контексті механізмів залучення громадськості до стратегічного управління територіальними громадами, виокремлює контрольну, діалогову та партисипативну функції громадськості, а також наголошує на системних обмеженнях участі [2].

Міжнародний досвід засвідчує прикладну результативність партисипативного бюджетування як інструменту підвищення якості місцевого врядування. Зокрема, М. Langdon та ін. [3] обґрунтують наявність позитивного зв'язку між участю

громадян у бюджетному процесі та посиленням прозорості, підзвітності й фінансової відповідальності органів влади. Водночас зарубіжна практика свідчить, що значення партисипативного бюджетування не обмежується суто фінансовою сферою, оскільки його впровадження сприяє активізації громадянської участі, зміцненню довіри до інституцій публічної влади та формуванню культури спільного ухвалення рішень на місцевому рівні.

Незважаючи на значний науковий доробок у сфері дослідження партисипативного бюджетування, окремі аспекти його функціонування в сучасних умовах залишаються недостатньо розкритими. Передусім це стосується перегляду підходів до реалізації механізмів громадської участі в умовах воєнного стану, забезпечення їх інституційної стійкості, використання цифрових інструментів взаємодії влади та громадськості, а також збереження прозорості й ефективності бюджетного процесу в умовах обмежених фінансових ресурсів. У зв'язку з цим виникає потреба у комплексному дослідженні сучасних тенденцій розвитку партисипативного бюджетування та визначенні напрямів його вдосконалення як важливого інструменту демократичного управління бюджетними ресурсами територіальних громад.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад функціонування партисипативного бюджетування як інструменту підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами територіальних громад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів громадської участі в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Партисипативне бюджетування у світі трансформувалось із локальної управлінської практики у важливий інструмент демократизації бюджетного процесу, який активно використовується більш ніж у семи тисячах міст [3, с. 25]. Середній рівень участі населення у процесах громадського бюджетування зріс з 45 відс. у 2020 р. до 58 відс. у 2024 р. Найвищі темпи приросту участі громадян зафіксовано у 2022 р. (+8,3 відс. у порівнянні з попереднім роком) [3, с. 30].

В Україні спостерігається загальний низький рівень інституціоналізованої громадської участі у бюджетному процесі. Згідно з оцінкою Open Budget Survey (OBS) [5, с. 1], у 2023 році Україна отримала 24 бали зі 100 можливих за показником участі громадськості у бюджетному процесі, що залишається значно нижчим за порогове значення достатнього рівня (61 бал). Таким чином, існу-

ючі механізми залучення громадян до бюджетного процесу в Україні оцінюються як недостатні.

Порівняльний аналіз демонструє, що за рівнем громадської участі Україна поступається Болгарії (26 балів), проте перебуває на одному рівні з Чехією та Словаччиною (по 24 бали) і випереджає Польщу (20 балів), Молдову (18 балів), Вірменію (11 балів), Румунію (7 балів) та Угорщину (6 балів) [5, с. 6]. Це свідчить про наявність певних інституційних передумов для розвитку партисипативних практик, однак їх потенціал використовується не повною мірою.

Отримані результати підтверджують необхідність подальшого розвитку інструментів партисипативного бюджетування в Україні, зокрема шляхом розширення можливостей громадян щодо участі на всіх стадіях бюджетного циклу – від формування бюджетних пріоритетів та обговорення проєктів бюджету до моніторингу виконання бюджетних програм та оцінювання ефективності використання бюджетних коштів. В Україні інституційний дизайн партисипативного бюджетування сформувався під впливом процесів децентралізації, цифровізації публічного управління та розвитку інструментів електронної демократії. Його основу становлять нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, які регламентують порядок організації громадського бюджету, процедури подання та експертизи проєктів, механізми голосування, визначення переможців та моніторингу реалізації проєктів.

Ключовим елементом інституційного дизайну виступає нормативно-правове забезпечення, яке реалізується через затвердження місцевими радами положень про бюджет участі. Ці документи визначають обсяги фінансування, категорії проєктів, критерії їх допустимості, порядок голосування та процедури громадського контролю. Суб'єктна архітектура бюджету участі передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування, громадськості, експертного середовища та інститутів громадянського суспільства. Органи місцевого самоврядування забезпечують організаційний та фінансовий супровід процесу, здійснюють експертизу проєктів та відповідають за реалізацію проєктів-переможців. Населення громади виступає одночасно ініціатором, учасником обговорень та суб'єктом голосування. Громадські організації та консультативно-дорадчі органи сприяють підвищенню рівня громадської активності, здійснюють інформаційну підтримку та громадський моніторинг.

Для української моделі характерним є широке використання цифрових платформ електронної

демократії, наприклад e-DEM [6]. Цифровізація процедур сприяла розширенню доступу громадян до участі в бюджетному процесі, підвищенню прозорості голосування та скороченню адміністративних витрат. Водночас вона актуалізувала проблему цифрової нерівності, оскільки не всі мешканці громад мають однаковий рівень цифрових навичок, доступ до відповідних технологій або можливість користуватися електронними платформами, а активне використання електронних інструментів може створювати додаткові труднощі громадської участі для окремих груп населення: осіб похилого віку, мешканців сільських територій, а також громадян, які не володіють достатнім рівнем цифрових компетентностей або мають обмежений доступ до мережі Інтернет [7, с. 15].

Інституційний дизайн сучасного бюджету участі передбачає функціонування механізмів зворотного зв'язку та громадського контролю, які включають публічне звітування про результати голосування, моніторинг реалізації проєктів, оприлюднення інформації щодо використання бюджетних коштів та оцінювання соціально-економічних результатів реалізації громадських ініціатив (рис. 1).

Разом з тим, практика функціонування бюджетів участі в Україні засвідчує наявність низки інституційних обмежень, серед яких найбільш суттєвими є недостатня стандартизація процедур, нерівномірність розвитку цифрової інфраструктури, низький рівень залучення окремих соціальних груп, обмеженість механізмів громадського моніторингу та залежність функціонування бюджету участі від політичної волі органів місцевого самоврядування.

Зокрема, аналіз результатів дослідження програми «Прозорі міста» Transparency International Ukraine [8] свідчить про істотне скорочення масштабів реалізації бюджетів участі в українських містах після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну. Порівняння результатів дослідження за 2021 та 2025 роки свідчить про суттєве скорочення практики застосування механізмів партисипативного бюджетування. Якщо у 2021 році 40 із 50 досліджуваних найбільших міст України передбачали кошти на реалізацію громадського бюджету, то у 2025 році відповідні конкурси були проведені лише у 7 містах, що становить 14 відс. досліджуваної сукупності. Таким чином, упродовж досліджуваного періоду кількість міст із вибірки дослідження, які використовували механізми партисипативного бюджетування, скоротилася на 82,5 відсотка.

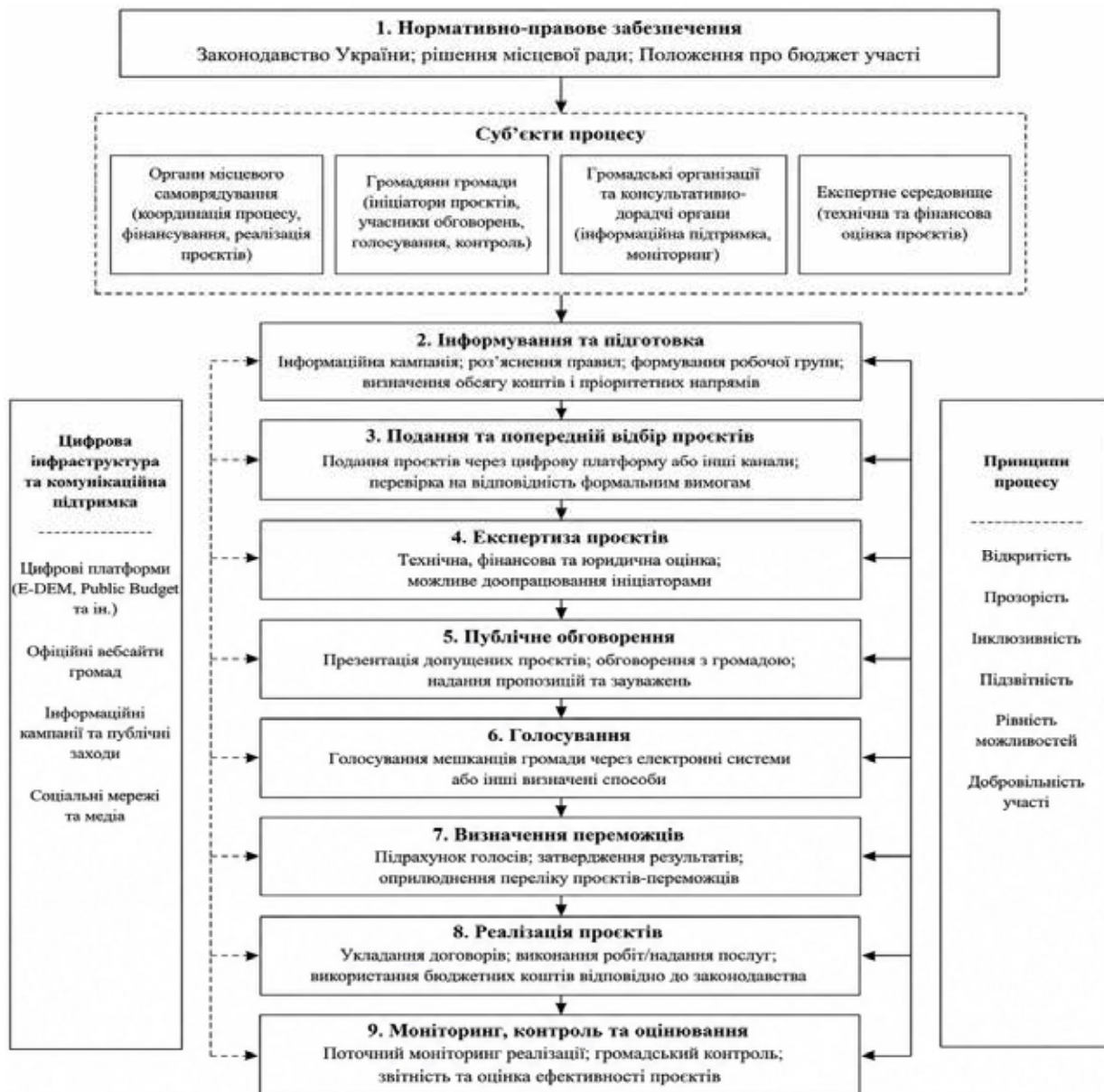

Рис. 1. Інституційний дизайн процесу партисипативного бюджетування в Україні

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 2; 7].

Незважаючи на загальну тенденцію згортання практик громадського бюджетування, окремі територіальні громади продемонстрували високий рівень інституційної стійкості та спроможності адаптувати механізми громадської участі до умов війни. Повторно під час воєнного стану конкурси громадського бюджету провели Івано-Франківськ, Кам'янське (Дніпропетровська область), Луцьк та Хмельницький, а Миколаїв та Шептицький (Львівська область) трансформували традиційний формат у молодіжний бюджет участі.

В умовах війни відбулася суттєва зміна тематичної структури громадських проєктів. Якщо у довоєнний період переважали ініціативи з бла-

гоустрою, розвитку рекреаційної інфраструктури та міського середовища, то у 2025 році значна частина проєктів була спрямована на підтримку Збройних Сил України, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення, які постраждали внаслідок воєнних дій. Зокрема, в Івано-Франківську реалізовувалися проєкти із забезпечення потреб військових, у Хмельницькому – розвитку ветеранських просторів, у Луцьку – оздоровлення та реабілітації, а в Умані – створення спортивної інфраструктури із соціальною спрямованістю [9]. Це свідчить про зміну пріоритетів використання громадських бюджетів, які дедалі більше орієнтуються на вирі-

шення завдань гуманітарної безпеки та підвищення адаптивної спроможності територіальних громад. Також спостерігається нерівномірність відновлення практик партисипативного бюджетування. Узагальнену диференціацію обласних центрів (за виключенням регіонів активних бойових дій) України за ступенем відновлення бюджетів участі в умовах війни наведено в табл. 1.

Найбільш активно механізми громадського бюджету функціонують у територіальних громадах західних областей України, де зосереджено чотири із семи міст, що проводили конкурс у 2025 році. Натомість південні регіони представлені лише Миколаєвом, а більшість громад Сходу призупинили реалізацію відповідних програм. Водночас спостерігається збереження інституційної та цифрової інфраструктури громадського бюджетування: 86 відс. досліджуваних найбільших міст залишаються зареєстрованими на спеціалізованих електронних платформах, а 72 відс. підтримують окремі інформаційні ресурси, присвячені бюджету участі. Це створює передумови для швидкого відновлення механізмів громадської участі після стабілізації безпекової ситуації та свідчить про збереження потенціалу партисипативного бюджетування як інструменту демократичного управління бюджетними ресурсами територіальних громад.

Доцільно виокремити основні групи чинників, які стримують чи ускладнюють реалізацію бюджетів участі в територіальних громадах в умовах воєнного стану. До них належать:

1. Фінансові: переорієнтація місцевих бюджетів на потреби сектору безпеки та оборони; скорочення вільного фінансового ресурсу громад; пріоритетність видатків на критичну інфраструктуру,

соціальний захист та ліквідацію наслідків руйнувань [10].

2. Інституційні: призупинення дії місцевих програм громадського бюджету; відсутність законодавчо визначених вимог щодо обов'язковості бюджетів участі; недостатня комунікація органів місцевого самоврядування щодо причин призупинення конкурсів [7; 11].

3. Безпекові: високий рівень воєнних ризиків; окупація або наближеність до зони бойових дій; неможливість реалізації інфраструктурних проєктів у прифронтових громадах [11].

4. Соціально-демографічні: масова міграція населення; зменшення рівня громадянської активності; зміна структури населення громад через значну кількість ВПО.

У цих умовах доцільним є подальше впровадження адаптивних моделей партисипативного бюджетування, орієнтованих на підтримку безпекових, соціальних та гуманітарних ініціатив, а також розвиток цифрових форм громадської участі. Збереження та модернізація бюджетів участі навіть за умов обмежених фінансових ресурсів сприятимуть підвищенню резильєнтності територіальних громад, посиленню соціальної згуртованості та забезпеченню реальної участі громадян у прийнятті рішень щодо використання бюджетних ресурсів.

Висновки. Ефективність механізмів бюджету участі визначається якістю їх інституційного дизайну, рівнем цифровізації процедур, відкритістю бюджетного процесу та здатністю органів влади забезпечувати реальне залучення мешканців до прийняття управлінських рішень. Проведений аналіз засвідчив, що в Україні, незважаючи на розвиток інструментів електронної демократії та

Таблиця 1

Диференціація обласних центрів України за ступенем відновлення бюджетів участі в умовах війни станом на грудень 2025 р.

Група	Специфічні риси реалізації партисипативного бюджетування	Місто
I група – високий ступінь відновлення	Бюджет участі реалізується на постійній основі або проводився повторно в умовах воєнного стану	Івано-Франківськ, Луцьк, Хмельницький
II група – часткове відновлення (адаптивна модель)	Реалізуються молодіжні бюджети, окремі конкурси або прийом проєктів із відтермінованою реалізацією	Миколаїв, Тернопіль, Вінниця
III група – низький ступінь відновлення	Збережено цифрову інфраструктуру та нормативну базу, однак нові конкурси не проводяться	Львів, Одеса, Ужгород, Чернівці, Полтава
IV група – відсутність відновлення	Конкурси призупинені, реалізація раніше відібраних проєктів не здійснюється	Дніпро, Житомир, Запоріжжя, Суми, Харків, Херсон, Черкаси, Чернігів, Київ

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 9].

поширення практик громадського бюджетування впродовж останнього десятиліття, рівень громадської участі у бюджетному процесі залишається недостатнім. Водночас повномасштабна війна суттєво трансформувала практики партисипативного бюджетування, зумовивши скорочення кількості громад, у яких реалізуються відповідні програми, та переорієнтацію місцевих бюджетних ресурсів на забезпечення оборонних і гуманітарних потреб.

Функціонування бюджетів участі в умовах воєнного стану супроводжується низкою проблем, серед яких насамперед слід виокремити скорочення фінансових ресурсів місцевих бюджетів, переорієнтацію видатків на потреби оборони та ліквідацію наслідків воєнних руйнувань, недостатню комунікацію органів місцевого самоврядування щодо причин призупинення конкурсів,

а також низький рівень інформування громадян про поточний статус програм громадського бюджету. Встановлено, що лише незначна частина муніципалітетів публічно обґрунтувала причини тимчасового припинення реалізації бюджетів участі, що послаблює прозорість управлінських рішень і може негативно позначатися на рівні довіри населення до органів місцевого самоврядування. Доведено, що в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення партисипативне бюджетування має розглядатися не лише як механізм фінансування локальних інфраструктурних ініціатив, а як інструмент посилення резильєнтності територіальних громад, здатний сприяти їх адаптації до кризових викликів, підтримці соціальної згуртованості та залученню мешканців до визначення пріоритетів місцевого розвитку.

Список літератури:

1. Правдюк М. В. Партиципаторне бюджетування як інструмент реалізації демократичної участі громадян у публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 12. С. 136–141. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.12.136>
2. Іваній О. Механізми залучення громадськості до стратегічного управління територіальними громадами в умовах децентралізації. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2025. Вип. 33. С. 265–273. <https://doi.org/10.35432/tisb332025331764>
3. Langdon M., Pickens H., Nakato G., Nayak B. The Impact of Participatory Budgeting on Public Governance: How Citizen Involvement in Budgeting Processes Enhances Transparency and Accountability. *Brainae Journal of Business, Sciences and Technology*. 2025. Vol. 9, Issue 06. P. 24–48. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15694123>
4. Wampler B., Touchton M., Medina-Guce C. et al. Impacts of Participatory Budgeting: What We Know. Research Brief. 2nd ed. New York : People Powered, 2025. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ig22VCPnUijmCos6lStfHFEDaODdaD7D/view>
5. International Budget Partnership. Open Budget Survey 2023. Ukraine. 10 p. URL: <https://international-budget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2023/open-budget-survey-ukraine-2023-en.pdf>
6. Єдина платформа місцевої електронної демократії E-DEM : офіційний вебпортал. URL: <https://e-dem.ua/>
7. Бурик З. Цифрова інклюзія в публічному управлінні: подолання цифрового розриву серед населення. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2025. № 12. С. 14–29. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-12-14-29>
8. Transparency International Ukraine. Голос громади у 2025-му: чи впровадили міста бюджет участі. URL: <https://transparentcities.in.ua/news/holos-hromady-u-2025-mu-chy-vprovadyly-mista-biudzheth-uchasti>
9. Рух ЧЕСНО. Громадські бюджети. Названо міста, де ця ідея вижила під час війни. URL: <https://www.chesno.org/post/6314/>
10. Легкоступ І. І. Бюджети територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 82. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-14>
11. Аналітичне дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад / ГО «Європейський діалог»; Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»). Львів, 2024. 150 с. URL: <https://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2024/07/Analitichne-doslidzhennya.pdf>

Kosarevych N. B., Manulyak R. T. PARTICIPATORY BUDGETING AS A MECHANISM FOR PUBLIC INVOLVEMENT IN THE MANAGEMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES BUDGETARY RESOURCES

This article examines the theoretical and practical foundations of participatory budgeting as a mechanism for involving the public in the management of local authorities' budgetary resources. It is argued that participatory

budgeting is a tool for democratising public administration, which ensures the direct participation of residents in setting local development priorities, increases the transparency of the budgetary process and fosters the formation of partnerships between local authorities and the public. The findings of recent academic research on the impact of participatory budgeting on the development of civic competencies, the enhancement of political engagement among the population, the strengthening of social capital and the improvement of government accountability are summarised.

This study analyses the current state of public participation in Ukraine and identifies the characteristics of the institutionalisation of its mechanisms. The institutional design of participatory budgeting has been examined, its key components identified, and it has been demonstrated that, in the context of a full-scale war, it has undergone a significant transformation, although some local communities have ensured its continued operation by adapting to the new circumstances. The main factors hindering the functioning of participatory budgets have been identified.

The paper justifies the need to introduce adaptive models of participatory budgeting aimed at supporting security, humanitarian and social initiatives. It demonstrates that, in the context of post-war reconstruction, participatory budgets should be regarded as an important tool for enhancing the resilience of local communities, strengthening social cohesion and ensuring sustainable local development.

Keywords: *state recovery policy, local budgets, state management mechanisms, interbudgetary transfers, financial autonomy of communities, transfer dependency.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.08.2026